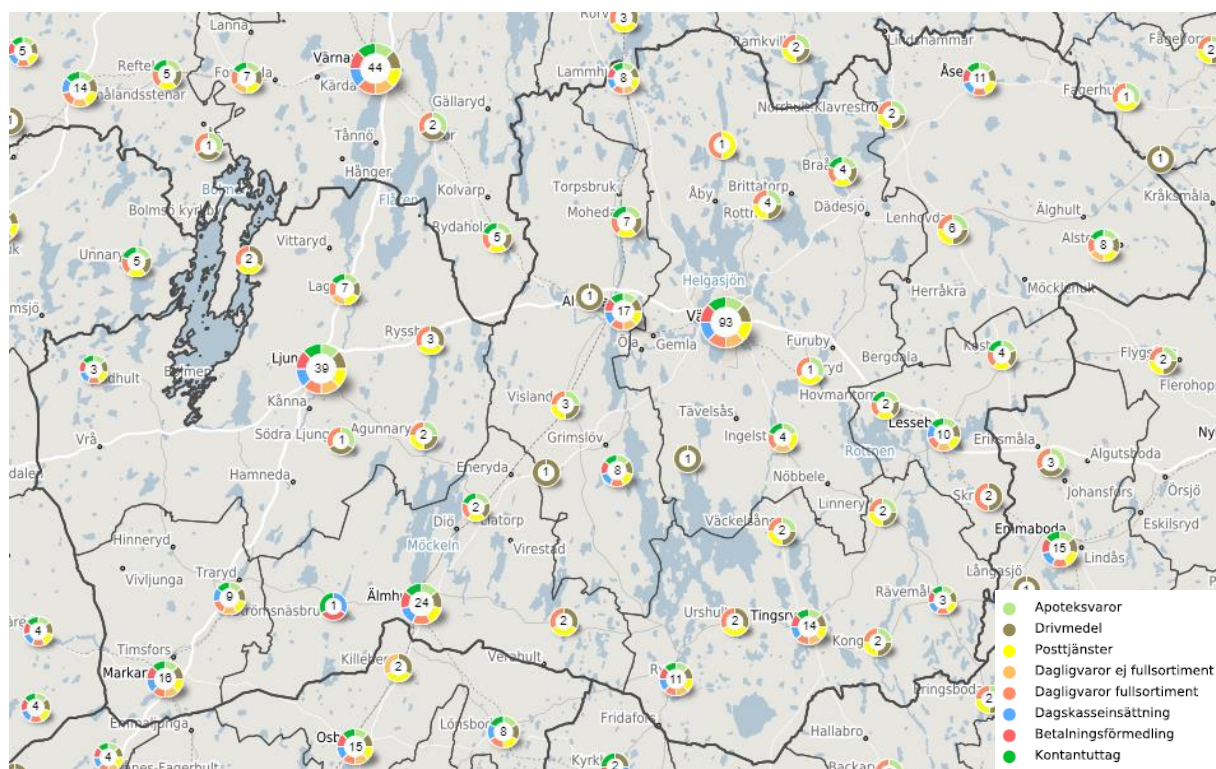

BILAGA

NULÄGESBILD AV SERVICESTRUKTUREN I KRONOBERGS LÄN 2020

KOMMERSIELL SERVICE I SIFFROR

Figur 1. Servicetyper i Kronobergs län. Siffrorna anger hur många servicepunkter som ingår i klustret. Siffran 2 i Väckelsång visar exempelvis att det finns två olika servicegivare i närområdet och färgerna specificerar servicetyperna: en drivmedelsanläggning samt en dagligvarubutik som även tillhandahåller posttjänster och apoteksvaror. Kartan är hämtad ur Pipos Serviceanalys i november 2020.

Kartan ovan visar spridningen av servicepunkter i Kronobergs län och dess närmsta omgivning. Ur ett nationellt perspektiv är servicestrukturen i Kronoberg väldigt tät, och det är få som har långt att resa till sin närmsta servicepunkt. Innan pandemin 2020, var det många som trots att deras hushåll låg nära en mindre matbutik ändå valde att köpa sina dagligvaror i en större butik som inte sällan låg längre bort. Större sortiment, fler olika tjänster på samma ställe och den bekvämlighet det ger gick före att handla nära hemmet. Under pandemin 2020 har man dock sett ett ändrat beteende då allt fler väljer att handla i den lilla lokala butiken för att slippa åka in till en större ort och besöka butiker med mer folk. Om beteendet består även efter pandemin återstår att se. Den lokala butiken har under pandemin även fyllt en viktig funktion vad gäller hemsändningar till äldre och riskgrupper i gles- och landsbygd.

Dagligvarubutiker är oftast platser där även andra typer av service tillgängliggörs. Många butiker är post-, apoteks och Systembolagsombud, och det är inte ovanligt att drivmedelsanläggningen ligger i direkt anslutning till butiken. Avstånd till just dagligvarubutiker är därför återkommande som mått på tillgång till service.

Idag finns många nya sätt att tillhandahålla både dagligvaror och andra tjänster, och det blir allt svårare att mäta tillgång till service genom avstånd i kilometer. Jämfört med 2014, då nuvarande serviceprogram skrevs fram, har en lång rad nya eller utvecklade tjänster tillkommit. Det kan röra sig om matkassar, hemleverans eller digitala utlämningsplatser med öppet dygnet runt.

Denna utveckling var från början främst via stormarknaderna men under pandemin 2020 har även de mindre butikerna på landsbygden utvecklat samma eller liknande koncept för att kunna möta behovet hos sina kunder. Även obemannade butiker har etablerats på flera håll i landet, dock inte i Kronobergs län ännu.

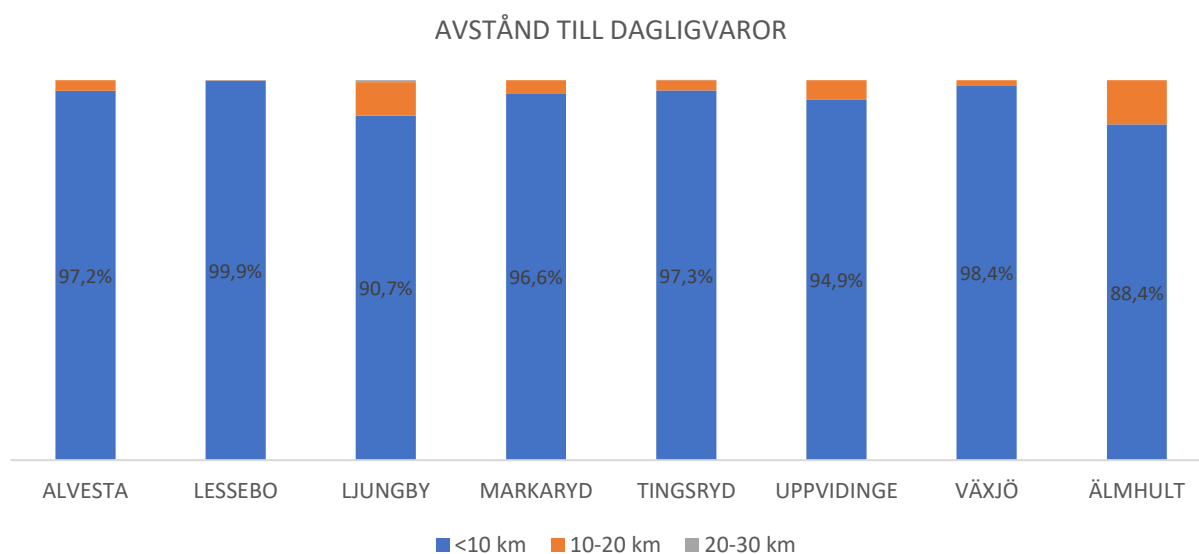
När service inte längre måste tillhandahållas genom en fysisk plats blir utmaningarna också annorlunda. Det går inte längre att säga att en viss ort har en viss grad av tillgång till service, då det i högsta grad är individuellt för olika personer. För den som dagligen pendlar till en större ort råder inte någon större brist på service. Utmaningen handlar kanske snarare om att få ihop vardagslivet. För den som saknar bil, eller av annan anledning inte själv kan ta sig till butik, råder helt andra utmaningar. För denna grupp är den lokala butiken troligtvis mycket viktigare än för den som till vardags rör sig mellan platser som erbjuder en mångfald av tjänster.

Detta till trots har vi samlat statistik som utgår ifrån fysiska platser. Det går inte att bortse från att vissa tjänster och sätt att tillhandahålla service ännu inte finns tillgängliga på landsbygden, och således är de fysiska avstånden fortsättningsvis av relevans.

Dagligvarubutiker fyller också andra syften än varu- och tjänsteförsörjning. När bygdens olika mötesplatser försvunnit en efter en är butiken kanske den sista som finns kvar, och har därför ett visst socialt värde. Dessutom är själva närvaron av en livsmedelsbutik en viktig faktor för var människor väljer att bo. Både butik och skola höjer attraktiviteten i en ort, och har således ett högt symboliskt värde. En nedlagd butik och en nedrustad skola kan signalera att byn som sådan inte upplevs särskilt levande eller attraktiv.

DAGLIGVAROR

Diagrammet nedan visar hur stor andel av befolkningen som bor inom ett givet avstånd från en dagligvarubutik med fullsortiment, alltså tillräckligt stort sortiment för att täcka grundläggande behov för ett hushåll.

Figur 2. Diagrammet visar tillgängligheten till närmsta dagligvarubutik med fullsortiment i Kronobergs kommuner. Statistiken är hämtad ur Pupos Serviceanalys i november 2020.

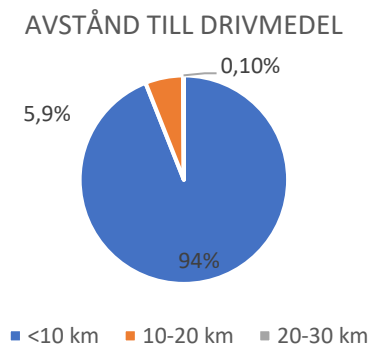
Butiker på exempelvis drivmedelsanläggningar, som säljer en begränsad mängd dagligvaror, visas inte här. Totalt sett bor 96 procent av Kronobergs befolkning inom 10 kilometer från en butik (beräknat på bilväg). Ungefär 7770 personer (3,9 %) i länet bor inom 10-20 kilometer från en dagligvarubutik, och motsvarande siffra för avstånd mellan 20-30 kilometer är ca 160 personer (0,1%).

En enkel slutsats vore att dessa 4 procent är de som har sämst tillgång till dagligvaror. Men sådan statistik tar inte hänsyn till vilka som pendlar till vardags, vilka som har bil, vilka som har fungerande kollektivtrafik mellan hem och butik, eller vilka som saknar dessa möjligheter helt och hållet och är beroende av hjälp och stöd för att införskaffa dagligvaror.

En bättre slutsats är således att utmaningen ligger i att hitta lösningar som dels fyller funktioner kring varu- och tjänsteförsörjning, som samtidigt matchar olika personers behov och förutsättningar. Det behövs därför flexibla lösningar som var och en kan dra nytta av, oavsett livssituation. Statistik som denna visar alltså bara delar av sanningen.

DRIVMEDEL

Region Kronoberg bedömer att nätet av drivmedelsanläggningar är fortsatt tillfredsställande utifrån geografiska och befolkningsmässiga förutsättningar. Av länets befolkning har majoriteten av invånarna (94%) högst 10 km till närmaste drivmedelsanläggning. Drygt 12 000 personer behöver köra 10–20 km eller mer för att kunna tanka.

Figur 3. En majoritet (94%) av Kronobergs befolkning har mindre än 10 km till närmaste drivmedelsstation. Knappt 12 000 invånare (5,9%) och ca 170 invånare (0,1%) behöver köra 10-20 km respektive 20-30 km för att tanka. Statistiken är hämtad ur Pupos Serviceanalys i november 2020.

Samtidigt som tillgängligheten till de vanligaste typerna av drivmedel, bensin och diesel, är god så kommer behoven av alternativa drivmedel, så som möjlighet att tanka biogas eller ladda elbil, att öka. I Kronobergs län är infrastrukturen för förnybara drivmedel och el till viss del tillgodosedd i länets tätorter medan utbyggnaden är sämre på landsbygden. Bäst förutsättningar för att försörja landsbygden är E85 och el (hemmaladdning).¹ För att bidra till god drivmedelsförsörjning över hela länet behöver den nya infrastrukturen utvecklas i såväl tätort som landsbygd.

Nationellt sett har det skett en liten ökning av antalet drivmedelsanläggningar de senaste åren. Ökningen har främst skett i tätorter men även i tätortsnära landsbygder. Förändringen i tätortsnära landsbygder kan främst förklaras med att aktörer som tillhandahåller mobila ovanjordslösningar blivit vanligare. I glesbygderna har tillgängligheten försämrats något.

Behovet av investeringar för drivmedelsstationer kommer troligen att öka de kommande åren. Idag finns ett lagkrav som säger att icke-korrosionsklassade cisterner och rör ska vara åtgärdade

¹ Länsstyrelsen i Kronobergs län. 2019. *Regional plan för infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel.*

senast i juni 2022. I skrivande stund tillåter inte nuvarande regelverk för investeringsstöd att ansökningar av endast sådana investeringar beviljas stöd. Det är dock möjligt att detta regelverk ändras inför kommande programperiod.

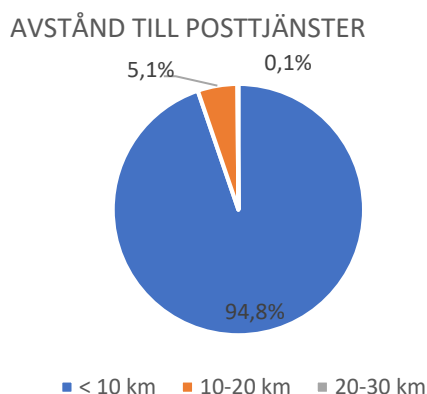
POST OCH PAKET

I en tid där allt mer handel sker elektroniskt blir pakethantering också allt viktigare. Under förutsättning att logistik, infrastruktur och post- och paketutlämning uppnår tillfredsställande standard, kan stor del av serviceproblematiken minskas – åtminstone vad gäller kommersiell handel utöver livsmedel. I dagsläget har nästan 95% procent av Kronobergs befolkning mindre än 10 kilometer till närmsta ställe för post och paketutlämning.

PostNord är den största aktören på marknaden i Kronoberg, följt av DB Schenker, DHL och Bussgods. Deras spridning varierar och det är inte säkert att kunden har möjlighet att välja leverantör.

Post- och pakethantering är många gånger en nödvändighet för att kunna driva små företag på landsbygden. Större företag har ofta egna avtalslösningar för leveranser, medan de små är beroende av samma ombud

som privatpersoner. I Tillväxtverkets rapport *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2018* redovisas att 92 % av Kronobergs arbetsställen har mindre än 10 minuters resväg till närmsta paketutlämning. Ca 1000 arbetsställen (7,8%) har 10-20 minuters resväg och endast 20 arbetsställen har 20-30 minuters resväg.

Figur 4. Invånarnas tillgänglighet till posttjänster i Kronobergs län. Statistiken är hämtad ur Pupos Serviceanalys i november 2020.

BETALTJÄNSTER

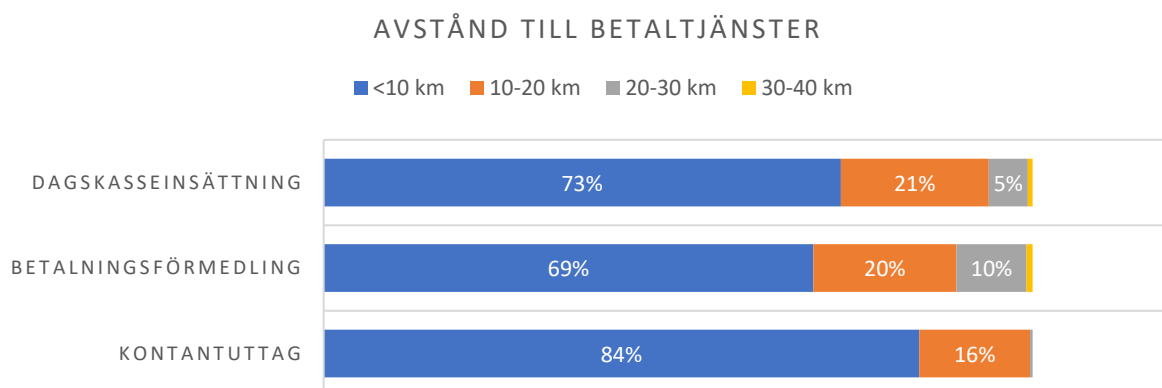
Länsstyrelsen har i uppdrag från Post- och Telestyrelsen att bevaka och följa upp utvecklingen av grundläggande betaltjänster i länet. Med grundläggande betaltjänster avses tjänster för att:

- sköta betalningsförmedling (exempelvis betala räkningar)
- ta ut kontanter
- sätta in dagskassor på bankkonto för näringsidkare och föreningar.

Länsstyrelsen i Kronoberg bedömer att tillgången till grundläggande betaltjänster är fortsatt tillfredsställande för majoriteten av invånarna i Kronobergs län. Det finns dock grupper i samhället som på grund av funktionsnedsättning eller andra orsaker inte är digitalt aktiva och för dessa grupper anses tillgängligheten vara sämre. Det har under det senaste året skett väldigt små förändringar i den fysiska infrastrukturen med bankkontor, betaltjänstombud och uttagsautomater, jämfört med föregående år.² Samtidigt har Swish etablerat sig på marknaden

² Länsstyrelserna (Drake, Anna-Karin och Ehrenberg, Sara). 2020. *Rapport 2020:11, Bevakning av grundläggande betaltjänster 2020.*

för mindre betalningar, vilket underlättat situationen för både privatpersoner, föreningar och företag då det innebär mindre kontanthantering. Anpassningen till den digitala utvecklingen har också fått en rejäl skjuts i samband med rådande pandemi.

Figur 5. Diagrammet visar hur stor del av Kronobergs befolkning som har ett visst avstånd till betaltjänsterna - dagskasseinsättning, betalningsförmedling och kontantuttag. Statistiken är hämtad ur Pupos Serviceanalys i november 2020.

Landsbygdshandeln tar ett fortsatt stort ansvar för att upprätthålla kontantförsörjningen och även andra banktjänster. Ett lagom utflöde av kontanter gör att butikerna inte behöver bekymra sig över transport av dagskassar. Är efterfrågan på kontanter större än inflödet behöver butiken däremot skaffa kontanter på annat håll alternativt begränsa sin service.

I länet finns även fyra av Sparbanken Ekens kontor. Det märks tydligt att förutsättningarna för en fungerande kontanthantering är bättre i dessa orter och informationen Länsstyrelsen får från både företagare, föreningar och privatpersoner i dessa orter är betydligt mer positiv jämfört med orter där det inte finns någon bank. Handelsbanken har aviserat nedläggning av drygt hälften av sina kontor men i nuläget vet vi inget om vilka kontor som kommer att försvinna.

Fortgår bankernas neddragningar på landsbygden är snart dagligvarubutiken den sista utposten för tillhandahållande av kontanter. Det är angeläget att en systematisk genomgång av kommunerna görs för att klargöra vilka åtgärder som kan krävas från samhällets sida för att tillfredsställa ett framtida behov av kontanthantering.

För mindre föreningar i Kronoberg är situationen också knepig. Kostnaden för kontanthantering upplevs som orimligt stor i proportion till de intäkter de har. Deras kassahantering är krånglig då ansvaret många gånger ligger på ideella medlemmar att ta ansvar för insättning och växling. Flera rapporterar att de har långt till insättningsmöjligheter, vilket innebär att de kan ha en ansenlig mängd pengar hemma. Fler och fler anpassar sig dock till ett samhälle utan kontanter och man hittar olika lösningar för olika behov. Även här fyller digitaliseringen en viktig funktion.

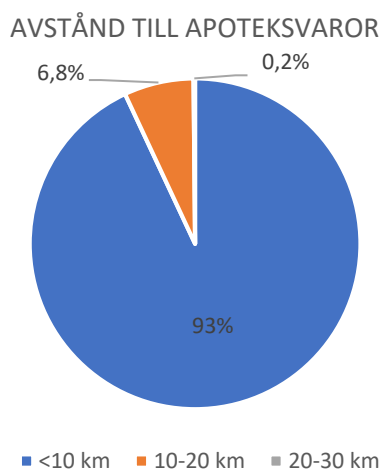
Kommunernas landsbygdsutvecklare lyfter frågan om betaltjänster och turister.³ Utländska turister på landsbygden tycks föredra att använda kontanter och förutsätter att det finns uttagsmöjligheter. Utländska turister kan inte heller använda Swish, eftersom det är bundet till svenska bankkonton. Många mindre turistföretag är också beroende av regelbunden kassainsättning och i nuläget kan avståndet till närmaste insättningsställe vara långt.

En slutsats Länsstyrelsen drar är att även om tillgången till grundläggande betaltjänster är tillfredsställande, så är det ett sårbart läge. Flera orter har endast en uttagsautomat och skulle den av någon anledning inte kunna användas är det långt till nästa uttagsställe. Aktörerna är privata företag och kan när som helst bestämma sig för att det inte är lönsamt att verka i området och stänga. I dagsläget har Kronoberg tre statligt finansierade ombud som bidrar till att upprätthålla kontantinfrastrukturen i områden där tillgången bedömts som otillräcklig. Skulle dessa försvinna påverkar det drygt 12 000 invånare.

Läget är även sårbart sett ur ett krisberedskapsperspektiv. Vad händer vid en större störning? Länsstyrelsen anar att det behövs framtida insatser på området för att öka kunskapen om hur samhällets funktioner kan upprätthållas utan tillgång till de betaltjänster vi är vana vid.

APOTEKSVAROR

Tillgängligheten till apotek eller apoteksombud med utlämning av receptbelagda läkemedel i länet är god. Totalt sett finns 53 stycken serviceutövare, varav 33 är apotek och 20 är apoteksombud. Av Kronobergs befolkning har 93% mindre än 10 km till närmsta apotek/apoteksombud, 6,8% av befolkningen har 10-20 km och endast 0,2% har 20-30 km.⁴

Figur 6. Diagrammet visar hur långt Kronobergs invånare har till närmsta apotek eller apoteksombud. Statistiken är hämtad ur Pupos Serviceanalys i november 2020.

Många apotek, och framför allt apoteksombud, ligger i eller i anslutning till en dagligvarubutik. I glesa strukturer där marknadsunderlaget för ett fristående apotek brister, är dagligvarubutiken alltså en förutsättning för att tillhandahålla apoteksvor till boende i närheten. Om dagligvarubutiken skulle försvinna påverkas även tryggheten som ett lokalt apotek ger. Samtidigt ser vi en snabb utveckling och ökning av tjänster som levererar apoteksvor direkt i brevlådan eller via postutlämning, vilket kompletterar de traditionella apoteken. Detta ställer givetvis krav på post- och pakethanteringens att leverera varor snabbt i hela landet.

³ Region Kronoberg. 2018. *Stärkt serviceutveckling i Kronobergs Län.*

⁴ Statistiken är hämtad ur Pupos Serviceanalys i november 2020.